

УДК 81'253+811'581+82–1/-9

Т. В. Стоянова, Г. А. Черноп'ятова

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНО- РІВНОЦІННОГО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (на матеріалі повісті А Чена “Король шахів” в перекладі з китайської англійською та українською)

Дослідження присвячене вивченню особливостей художнього тексту і засобів їх відтворення в перекладі з китайської мови українською й англійською. У статті аналізуються тактики прагматичної адаптації тексту, збереження національного колориту вихідного тексту та відтворення стилістичних особливостей вихідного тексту в перекладі. Описані вживані операції під час використання наведених тактик перекладу художнього тексту в межах реалізації стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу.

Ключові слова: художній текст, художній переклад, стратегії, тактики, операції.

Исследование посвящено изучению особенностей художественного текста и средств их воссоздания в переводе с китайского языка на украинский и английский. В статье анализируются тактики прагматической адаптации текста, сохранения национального колорита текста оригинала и воссоздания стилистических особенностей текста оригинала в переводе. Описаны операции, которые встречаются при применении данных тактик при переводе художественного текста в рамках реализации стратегии коммуникативно-равноценного перевода.

Ключевые слова: художественный текст, художественный перевод, стратегии, тактики, операции.

The research is dedicated to the study of peculiarities of literary texts and the means of their interpreting when translating from Chinese into Ukrainian and English. The tactics of pragmatic adaptation of the text, preserving the regional

flavor of the original text, and recreating the stylistic peculiarities of the original text are thoroughly studied in the article. The use of operations employed in the process of literary translation within the strategy of communicative translation are regarded.

Key words: *literary text, literary translation, strategies, tactics, operations.*

Аналіз даних наукової літератури свідчить, що основною характеристикою художнього тексту є образність, яка повинна викликати емоційні почуття у реципієнта, саме тому головним принципом художнього перекладу є домінування поетичної комунікативної функції. Це означає, що окрім донесення до читача інформації, літературний переклад тексту несе естетичну функцію. Створений у творі художній образ покликаний насамперед вплинути на читача. Так що майстри літературного перекладу повинні враховувати цю особливість тексту [11].

Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом в світі до китайської мови і культури Китаю, а зокрема і до художньої китайської літератури. У зв'язку з цим виникає необхідність більш досконалого дослідження проблем художнього перекладу китайськомовної художньої літератури іноземними мовами.

Теоретичною основою даної роботи стали праці відомих вчених, присвячені даній проблематиці: К. І. Чуковського [11], В. Н. Комісарова [2], А. Поповича [3], Я. І. Рецкера [4], А. В. Федорова [8; 9], В. В. Сдобнікова [5], Л. М. Черноватого [10].

Мета дослідження — визначення й аналіз жанрових особливостей художнього перекладу з китайської мови українською і англійською з точки зору реалізації стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1) охарактеризувати жанрові особливості китайськомовної художньої літератури;

2) визначити складнощі перекладу китайськомовного художнього тексту українською та англійською мовами;

3) провести аналіз тактик і операцій, застосованих в рамках реалізації стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу, при перекладі повісті А Чена “Король шахів” англійською та українською мовами.

Відомо, що мова художньої літератури не входить в жодний з функціональних стилів тієї чи іншої сучасної літературної мови. Ра-

зом з тим, виконуючи свою головну задачу, як вже було вказано вище, функцію естетичного впливу на читача, вона може включати до свого складу всі існуючі стилі і, більше того, з метою реалізації цієї функції художній текст може прийняти до свого складу і внутрішньолітературні компоненти мови — народні діалекти, жаргони, аргі [3].

Тексти художніх творів є цілісними понадфразовими єдностями, що характеризуються спільністю ідейно-тематичного змісту або спільністю теми і інтенцій автора. Саме для текстів художніх творів більш важливо не тільки те, що повідомляється, а й те, як це повідомляється [2].

Безумовно, художній текст в цілому є поліфункціональним: він виконує і функцію комунікації між автором і читачем (слухачем), і функцію когнітивну (пізнавальну), допомагаючи нам ознайомитись із зображеною в тексті дійсністю. Разом з тим специфіка художнього твору проявляється насамперед у його естетичному впливі на реципієнта.

Даючи визначення поняттю “художній текст”, ми можемо скористатися більш узагальненим за своїм змістом визначенням будь-якого тексту взагалі, додавши до нього вказівку на ту саме функцію, яка і складає його специфіку. Отже, *художній текст* (текст художнього твору) — це текст, основною функцією якого є естетичний вплив на читача або слухача [7].

Для виконання адекватного перекладу будь-якого тексту взагалі та художнього твору зокрема перекладач повинен мати загальну програму здійснення перекладацької діяльності в умовах певної ситуації двомовної комунікації, що визначається специфічними особливостями даної ситуації і метою перекладу і, в свою чергу, визначає характер професійної поведінки перекладача в рамках даної комунікативної ситуації, а саме визначає стратегію перекладу [4].

В роботі переклад розглядається, перш за все, як “мовленнєвий твір в його співвідношенні з оригіналом і в зв’язку з особливостями двох мов і з приналежністю матеріалу до тих чи інших жанрових категорій” [8: 16]. Художній переклад відноситься до одного з жанрів письмового перекладу. На думку А. Поповича: “Художній переклад є “пере-створенням” твору, його зворотним зв’язком і одночасно створенням твору” [3: 148]. Дане висловлювання підтверджує думку про те, що діяльність перекладача художньої літератури є особливим різновидом художньої творчості.

Основним завданням перекладача є передача засобами іншої мови цілісно і точно змісту оригіналу, зберігши його стилістичні та експресивні особливості. Переклад художнього твору має на увазі збереження єдності форми і змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм точності перекладу є тотожність інформації, що повідомляється на різних мовах, то адекватним або цілісним можна визнати лише такий переклад, який передає цю інформацію рівноцінними засобами [4: 92].

Отже, основною стратегією перекладу художніх текстів (“рішення конкретного перекладацького завдання”) [2; 70] є стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу. Стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу — це програма здійснення перекладацької діяльності, що передбачає реалізацію комунікативної інтенції автора оригіналу у формі створення тексту мовою перекладу, потенційно здатного забезпечувати комунікативний вплив на одержувача перекладу відповідно до очікувань автора оригіналу, а також на взаємодію різномовних комунікантів в умовах спільної предметної діяльності [5].

Перекладачеві варто мати на увазі, що коли письменник створює художній твір, він найчастіше свідомо чи підсвідомо орієнтує його на певну “цільову аудиторію” — на дітей, на масового дорослого читача (якщо він хоче, щоб книжка стала бестселером), на інтелектуалів і т. д. Відповідно, перекладаючи художній твір, перекладач зазвичай виходить з того, що і в країні мови перекладу відтворення тексту оригіналу повинно бути орієнтоване на аналогічну аудиторію [6: 134].

Для успішної реалізації стратегії комунікативно рівноцінного перекладу застосовуються тактики перекладу, які є сукупністю методів і прийомів досягнення мети перекладу [9]. Найбільшу складність в реалізації перекладу з китайської мови англійською та українською становлять тактики прагматичної адаптації тексту, відтворення стилістичних особливостей тексту та збереження національного колориту вихідного тексту, тому саме вони детально розглядаються далі.

Прагматичну адаптацію тексту можна визначити як внесення в текст змін, що забезпечують його адекватне (з точки зору автора) розуміння одержувачем тексту перекладу і справляння на одержувача бажаного впливу відповідно до мети автора тексту та його перекладу. До числа перекладацьких операцій, вживаних з метою прагматичної адаптації тексту [2], що були встановлені при проведенні

цього дослідження, є такі: експлікація інформації; опущення комунікативно-нерелевантної інформації; заміна невідомих або незрозумілих одержувачу лексичних одиниць відомими; генералізація; конкретизація.

Дуже часто тактика прагматичної адаптації тексту застосовується при перекладі реалій, до яких також відносяться назви національних страв і їжі. Так, наприклад, в китайському оригіналі зустрічаються такі назви їжі, як 干烧饼 [*gàn shāo bǐng*], 干馒头 [*gàn mán tóu*] у наступному реченні: “不过，说老实话，王烧饼比王馒头解饱得多，而且顶时候儿”.

干烧饼 [*gàn shāo bǐng*] — це “печений коржик, обсмажений і обсипаний зверху кунжутом”, а 干馒头 [*gàn mán tóu*] — це “обсмажена парова булочка”.

“*But to be honest, fried cakes are more filling than fried mantou, and it lasts longer*”.

В англійському перекладі використовуються різні шляхи відтворення реалій, в першій частині речення використовується описовий переклад “*fried cakes*”, а в другому випадку описовий переклад у комбінації з транслітеруванням: “*fried mantou*.” Зіставимо з україномовним варіантом:

“*Але коржик, зрозуміло, ситніший, ніж булка*”.

В українському варіанті перекладу ми бачимо переклад шляхом генералізації, оскільки на відміну від англійського перекладу вживаються більш загальні явища “*fried cakes*” стає “*коржиком*”, а “*fried mantou*” стає “*булкою*”.

Як було встановлено в ході дослідження, в англійському перекладі на відміну від україномовного частіше вживається прийом адаптації. Наведемо приклад:

“*这标语大约挂了不少次，字纸都折得有些坏*”.

“*This slogan had been hung up quite a few times, and the letters and paper had all been twisted until it was a little bit spoiled*”.

“*Ці бували транспаранти зі зім’ятими і де-не-де роздертими ієрогліфами вивішувалися, вочевидь, не в перший раз*”.

Під вжитим в оригіналі словом “字纸” (*zìzhǐ*) мається на увазі папір з написаними на ньому ієрогліфами. В українському перекладі вживається відповідне слово “*ієрогліф*”, а в англійському перекладі слово “*ієрогліф*” замінюється словом “*letter*” і таким чином адаптується під

реципієнта. Однак, оскільки зберігаються деякі культурні особливості при перекладі англійською мовою, а таке елементарне поняття, як “ієрогліф”, присутнє у китайській культурі, адаптується, такий переклад можна назвати помилковим.

Відтворення стилістичних засобів при перекладі — це одна з найважливіших тактик художнього перекладу, що визначається вимогами даного літературного жанру; відбір переданої в перекладі інформації здійснюється таким чином, щоб текст перекладу в цілому і окремі його частини відтворювали функцію тексту оригіналу і відповідних його частин і створювали той самий комунікативний ефект. Функція подібних мовних засобів, як правило, визначена і встановлюється з урахуванням характеристик текстів даного жанру в літературі мови [5]. Одне з основних завдань перекладача на етапі перекладацького аналізу виділити мовні засоби конкретного жанру, щоб відтворити їх функцію на етапі створення тексту перекладу.

Характер перекладацьких операцій, які слугують практичній реалізації даної тактики, визначається перш за все необхідністю відтворити комунікативні функції стилістичних засобів, що використовуються або для дотримання вимог даного жанру, або для втілення авторської концепції (або того й іншого одночасно). Перекладацькі операції можуть включати як використання міжмовних відповідностей, якщо вони виконують аналогічну функцію, так і традиційні трансформації та інші перетворення тексту, що доходять до рівня комплексного структурно-семантичного перетворення [5].

Наведемо приклад:

可我又不信人们说的那些王一生的呆事，觉得不过是大家寻逸闻鄙事，以快言论罢了。

...but I didn't believe what people said about Wang Yisheng doing stupid things; I thought that it was no more than people looking for rumours and scorn, just for fun.

А взагалі, чого тільки про нього не розповідали, яких байок і безглузких історій, напевно щоб розважитись або для гострого слівця.

Звернемо увагу на вжитий епітет “以快言”, який в перекладі англійською нейтралізується і передається фразою “just for fun”. В даному випадку стилістичний прийом не зберігається при перекладі англійською за відсутністю точного еквіваленту на відміну від українського варіанту перекладу. Таким чином, можна сказати, що голо-

вна характеристика адекватності перекладу — передача національної специфіки предметно-логічного змісту є завданням перекладача, що є передумовою успішного відтворення задуму автора оригіналу в перекладному тексті [2–4], не завжди відтворена коректно.

Розглянемо наступне речення: “此去的地方按月有二十几元工资, 我便很向往, 争了要去, 居然就批准了”, яке українською перекладається “У місяцях, куди я зібрався, можна було заробити більше двадцяти юанів в місяць, і я загорівся цією ідеєю”. В перекладі українською зберігається назва грошової одиниці Китаю і відтворюється прийомом транскрибування, тобто відбувається реалізація тактики збереження національного колориту вихідного тексту. Разом з тим до слова “юань” додається посилання, яке пояснює значення слова: “Юань — китайська грошова одиниця (відповідає приблизно 50 коп.), ділиться на 10 мао або 100 феней”. Однак, якщо звернутися до перекладу англійською “The place we were going had wages of twenty or so dollars a month, and I was looking forward to it, striving to go, and to my surprised I got approved”, ми бачимо, що назва “юань” перетворилася на слово “долар” і таким чином реалію не було збережено.

Таким чином, стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу на прикладі аналізу текстів оригіналу і перекладу повісті А Чена “Король шахів” [1; 12; 13] була реалізована за рахунок вживання тактики прагматичної адаптації тексту, тактики відтворення стилістичних особливостей тексту і тактики збереження національного колориту вихідного тексту. Тактика прагматичної адаптації тексту була реалізована шляхом застосування таких операцій, як експлікація, опущення, функціональна заміна, генералізація або конкретизація. Тактика збереження національного колориту вихідного тексту була реалізована шляхом вживання перекладацьких еквівалентів, або описового перекладу, транслітерації. Реалізація цієї тактики є, на наш погляд, найскладнішою, оскільки дуже часто неможливо знайти перекладацький еквівалент, тому що певне явище може бути відсутнім в культурі реципієнтів, і тоді перекладач вдається до описового перекладу або транскрипції, чи транскрипції у поєднанні з перекладацьким коментарем. Тактика відтворення стилістичних особливостей вихідного тексту була реалізована шляхом підбору еквівалентів або знаходження функціональних аналогів, також часто вживаним є прийом компенсації, іноді зустрічався прийом опущення.

За умови незначної корекції англійського і українського перекладів можна стверджувати, що тексти перекладів є адекватними і цілком виконують основну функцію художнього тексту — функцію справляння естетичного враження на читача.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. А Чен. Сучасна новела Китаю. — К.: Книга, 1995, — 152 с.
2. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых. — М., 1999. — 136 с.
3. Попович А. Проблемы художественного перевода: учеб. пособие: пер. со слов. — М.: Высшая школа, 1980. — 199 с.
4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. — М., 1974. — 216 с.
5. Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода (учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков). — М.: АСТ: Восток–Запад, 2006. — 448 с.
6. Сидоров Е. В. Основы коммуникативной лингвистики. — М., 1986. — 167 с.
7. Українська перекладознавча думка 1920-х — початку 1930-х років : хрестоматія вибраних праць з перекладознавства. — Вінниця : Нова книга, 2011. — 504 с.
8. Федоров А. В. Искусство перевода и жизнь литературы. — М., 1983. — 82 с.
9. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: лингвистические проблемы. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Высшая школа, 1983. — 303 с.
10. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. — Вінниця: Нова Книга, 2013. — 368 с.
11. Чуковский К. И. Высокое искусство. — М., 1968. — 384 с.
12. A Cheng. Chess king. — New York: New Directions Publishing Corporation, 2010. — 208 p.
13. 阿城. 棋王. 北京: 作家出版社, 2000. — 173 页.

REFERENCES

1. A Chen. Suchasna novela Kytaiu, K.: Knyha, 1995, — 152 s. [in Ukrainian].
2. Komissarov V. N. Obshhaja teorija perevoda. Problemy perevodovedenija v osvshhenii zarubezhnyh uchenyh. — M., 1999. — 136 s. [in Russian].
3. Popovich A. Problemy hudozhestvennogo perevoda: Ucheb. posobie. Per. so slov. — M.: Vysshaja shkola, 1980. — 199 s. [in Russian].
4. Recker Ja. I. Teorija perevoda i perevodcheskaja praktika. Ocherki lingvisticheskoi teorii perevoda. — M., 1974. — 216 s. [in Russian].
5. Recker Ja.I. Teorija perevoda i perevodcheskaja praktika. Ocherki lingvisticheskoi teorii perevoda. — M., 1974. — 216 s. [in Russian].
6. Sdobnikov V. V. Teorija perevoda (uchebnik dlja studentov lingvisticheskikh vuzov i fakul'tetov inostrannyh jazykov) /V. V. Sdobnikov, O. V. Petrova. — M., АСТ: Vostok — Zapad, 2006. — 448 s. [in Russian].

7. Sidorov E. V. Osnovy kommunikativnoj lingvistiki. — M., 1986. — 167 s. [in Russian].
8. Ukrainska perekladознавча думка 1920-х — початку 1930-х років : khrestomatiia vybranykh prats z perekladознавства. — Vinnytsia : Nova Knyha, 2011. — 504 s. [in Ukrainian].
9. Fedorov A. V. Osnovy obshhej teorii perevoda: lingvisticheskie problemy / A. V. Fedorov. — 4-e izd., pererab. i dop. — M.: Vysshaja shkola, 1983. — 303 s. [in Russian].
10. Fedorov A. V. Iskusstvo perevoda i zhizn' literatury. — M., 1983. — 82 s. [in Russian].
11. Chukovskij K. I. Vysokoe iskusstvo. M., 1968. — 384 s. [in Russian].
12. A Cheng. Chess king. New York: New Directions Publishing Corporation, 2010, — 208 p. [in English].
13. 阿城. 棋王. 北京: 作家出版社, 2000—173 页. [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2018

Відомості про авторів

1. *Алексеев Олександр Борисович* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
2. *Безай Дарія Ігорівна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
3. *Богущ Алла Михайлівна* — академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
4. *Бровченко Тамара Олександрівна* — доктор філологічних наук, професор Чорноморського державного гуманітарного університету імені Петра Могили, м. Одеса.
5. *Велитченко Леонід Кирилович* — доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
6. *Глуценко Володимир Андрійович* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов’янської філології, Державний вищий навчальний заклад “Донбаський державний педагогічний університет”, м. Слов’янськ.
7. *Глуценко Володимир Андрійович* — доктор філологічних наук, професор Слов’янського державного педагогічного університету, завідувач кафедри загального, германського та слов’янського мовознавства, м. Слов’янськ.
8. *Гохман Крістіна Євгенівна* — аспірант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
9. *Горбачова Катерина Валентинівна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.